

Socijalna misel

A stylized graphic element consisting of thick, black, expressive brushstrokes. It starts from the bottom left, curves upwards and to the right, ending in a series of short, radiating lines that suggest a flame or a torch. The lines are dynamic and somewhat abstract.

**KRŠČANSKI SOCIALIZEM.
KMETSKI UPORI.**

L. IV. LJUBLJANA - GORICA ŠT. 7.

1925

„SOCIALNA MISEL“ Izhaja vsak mesec. — Uredniki so: **Franc Terseglav, Andrej Gosar, Engelbert Besednjak.** — Upravišstvo se nahaja v Ljubljani, **Jugoslovanska tiskarna, kolportážni oddetek, Poljanski nasip št. 2.** — Za Italijo je poverjeništvo v Gorici, **Via Carducci št. 2.** — Cena: **Celoletno 40 Din, za Italijo 22 lir, ostalo inozemstvo 50 Din.** Izdajatelj: **Dr. A. Gosar, Ljubljana.** — Odgovorni urednik: **Franc Terseglav, Ljubljana.** — Za Jugoslovansko tiskarno v Ljubljani: **Karel Čeč.**

Osnova krščanskega socializma (Angelik Tominec) — O revoluciji kmeta (Dr. -ej) — Vera in prosvetljenstvo v Rusiji.

J. Neškudla, Ljubljana

Sv. Petra c. 25. Brzojavke: Neškudla, Ljubljana.



Tvornica cerkvenih paramentov, zastav in oprave.

Izdeluje oblačila za službe božje, mašne plašče, dalmatike, pluviale, cerkvene in društvene zastave, cerkveno perilo, kelihe, ciborije, monštrance, oltarske svečnike, svetiljke, lestence, kipe, jaslice, križeva pota, božje grobove itd. — ter se priporoča prečastiti duhovščini za nakup vseh v to stroko spadajočih predmetov. — Stara mašna oblačila se umetno in strokovnjaško popravljajo. — Cerkveno orodje se snažno pozlačuje in posrebruje. — Solidnost trdke jamčijo brezštevila zahvalna pisma in stodesetletni obstoj trdke. — Ceniki, proračuni in načrti se pošiljajo brezplačno.

P. dr. Angelik Tominec:

Osnova krščanskega socializma.

Čimbolj napreduje industrializacija Slovenije, tembolj se uresničujejo tudi pri nas besede delavskega voditelja Josipa Joos-a o razkristjanjenju delavskih mas. Poročila vseh dežel na katoliško-socialni konferenci v Anvers-u soglašajo v tem, da je v teku razkristjanjenje industrijskih delavcev, da je večina teh katoličanov danes zgubljena in izven katoliškega življenja. Ta položaj je bistveno isti v vseh deželah, razlika je kvečjemu v obliki in hitrici, kako se to vrši. (Prim. C. N o p p e l, Um die Seele des Arbeiters, Stimmen der Zeit B. 108, str. 185.) In drugje zopet beremo: »Mi katoličani smo doslej nasproti proletariatu popolnoma odrekli. Na sijajen način smo zavrnili ideje socializma in komunizma in se sploh omejili le na več ali manj uspešno defenzivo. Na čisto nekrščanski način smo se proti proletariatu skoro natančno tako obnašali kakor duhovnik in levit, o katerih pripoveduje Zveličar v priliki o usmiljenem Samaritanu. V farizejski samopravičnosti smo gledali s preziranjem na maso proletariata in pri tem pozabili, da obstoji ta masa iz tlačanih, krvavečih, ljubezni lačnih duš.« (W. W e r z, Von der Erlösung des Proletariats, Auf zur Wende, I. Jhg., str. 35.)

V prvih časih krščanstva ni bilo tako. Krščanstvo je imelo tedaj največjo privlačno silo ravno za revne množice in prav med najubožnejšimi se je vera najbolj širila. Dandanes pa vidimo, da se iste množice isti veri vedno bolj odtujejo. Zakaj?

Ne motimo se, če rečemo, da je bila prav ljubezen do ubogih, do zatiranih, do siromakov, ki je vnemala prve kristjane, tista privlačna sila zanje, ona ljubezen, katero popisujejo apostolska dela: »Množica teh, ki so verovali, je bila enega srca in duha, tudi nihče ni govoril, da je kaj tega, kar je imel, njegovega, ampak jim je bilo vse skupno. — — — Zakaj ni ga bilo ubogegega med njimi, kolikor je bilo namreč posestnikov zemljišč ali hiš, so jih prodajali, in ceno za prodane stvari prinašali in polagali k nogam apostolov. Delilo pa se je vsakemu, kakor je kdo česa potreboval.« (Apd. 4, 32—36.) Krščanska, katoliška vera tedaj in še dolgo potem ni bila samo občestvo izpovedovavcev gotovega sistema, kakor so to bile paganska občestva in vere, egiptovska, perzijska, grška, rimska in razne filozofske šole, marveč je bila v prvi vrsti o b č e s t v o l j u b e z n i i n d e j a n s k e p o m o č i. Čimbolj se tekom stoletij kristjani oddaljujejo od svojega ideala, tem bolj si odtujejo krščanstvo revne ljudske množice. In kdo bi dvomil, da je mnogo tega paganskega zamisla — g o l e g a izpovedovanja krščanskih verskih resnic — tudi med katoliškimi Slovenci?

Naša dolžnost je, da k temu sicer potrebnemu izpovedovanju verskih resnic, pridenemo tudi drugi enako bistveni element katolicizma, element ljubezni in dejanske pomoči.

Evangelij je blagovest kraljestva božjega na zemlji. Kristus, Sin božji je prišel oznanjat to kraljestvo. (Prim. Mt 3, 2, 4, 23, 9, 35.) Kakor vsako kraljestvo ima tudi to svojo ustavo. In prva in najvišja zapoved v tem ustavnem kraljestvu je ona stara in vendar vedno nova zapoved ljubezni: Ljubi svojega Boga iz vsega svojega srca, in svojega bližnjega kakor sam sebe (Mt. 22, 37, 39). Vse druge zapovedi so v tej postavi obsežene (Mt. 22, 40, 7, 12).

Jezus je ravno tako zvane nižje sloje najbolj ljubil. Uboge ribiče in cestninarje si je izbral za svoje učence (Mk. 1, 16, 20, 2, 14). Jezusa vidimo sredi ljudskih množic (Mk. 1, 33, 1, 45, 2, 2, 2, 12—13, 3, 7, 9), najlepše vidimo to, ko ga obdajajo tisoči, ki jih je nasitil. Z eno besedo: Jezus je prijatelj ljudstva. In prav zato ga farizeji ne marajo. Največ pristašev je imel Jezus iz nižjih slojev in med temi ni manjkalo tudi sužnjev (Prim. Steinmann, *Jezus und die soziale Frage*, Paderborn, 1920, str. 139—140).

Mnogim se čudno zdi, zakaj se Gospod ni topleje zavzel za sužnje, saj mu je vendar bila usoda sužnjev dovolj znana. (Mt. 24, 45—51, Lk. 12, 41—48, 17, 7—9 i. dr.) To je povsem razumljivo, če pomislimo, da so bile tedanje države suženjske, to se pravi, da je ves njih ustroj slonel na ustavi sužnjev. Če bi se bil Jezus količkaj neprevidno dotaknil tega vprašanja, bi povzročil revolucijo, kakor si bolj krvave niti misliti ne moremo. (Prim. upore sužnjev v rimski državi v letih 135—132, leto 103—99 v Siciliji, leto 73—71 pr. Kr. v Kampaniji.) Kristus ni hotel revolucije, pač pa je podal načela, ki bi, izvedena v dejanju, vsa socialna zla v korenini iztrebila.

Kar je najbolj pospeševalo ustanovo suženjstva, je bilo zaničevanje dela. To zaničevanje je nekaj, kar opazujemo po vsem tedanjem svetu. Ker pa je kljub vsemu zaničevanju to delo vendarle moralno biti storjeno, zato so bili kakor nalašč sužnji na razpolago. Kdor bi hotel sužnje osvoboditi, ta bi moral v prvi vrsti temeljno spremeniti nazore o delu. In to je dosegel Kristus. Sam je bil znan pri svojih rojakih kot sin tesarjev (Mt. 13, 55, Mk. 6, 3). Mesta, v katerih govori Gospod o delu, dokazujejo, da je dobro poznal blagoslov, pa tudi grenkost dela. (Cfr. Steinmann l. c. 146.) Zato je tudi postavil načelo jeklene pravičnosti: »Delavec je vreden svojega plačila. (Lk. 10, 7. Prim. k temu Dr. Simon Weber, *Evangelium und Arbeit*, Freiburg i. Breisgau 1920, str. 122 do 124.) In ne samo z besedo, isto je pokazal pri zadnji večerji tudi z dejanjem, ko je svojim učencem z umivanjem nog, kar so obravljali navadno sužnji, pokazal, da nobeno delo ni sramotno (Lk. 22, 27).

Povsem naravno sledi iz tega načelo, da je lastnina in posest sad dela. Človek naj si pridobi posest z delom in to ga bo storilo neodvisnega od drugih, po čemur vsakdo naravno hrepeni. Toda

posest in bogastvo imata v sebi korenino vsega zla: pohlep po bogastvu, in ta pohlep je vzrok, da se ne spolnuje temeljno Kristusovo načelo: delavec je vreden svojega plačila, ta pohlep je vzrok, da namesto, da bi med delom in posestjo vladala sloga, ker sta potrebna oba, vlada med njima besno sovraštvo, kakor to očitujejo revolucije, pretekle in sodobne. Kristus ni hotel krvave revolucije, pač pa nekrvavo, duhovno. Postavil je načela, ki so vekotrajna in morejo, dejansko izvedena, onemogočiti vsako revolucijo.

Pri Kristusu ne najdemo razločka med duševno in telesno bedo. Kjerkoli in kakršnokoli najde, povsod hiti na pomoč. Istočasno oznanja evangelij in nasičuje lačne, daje pouk Nikodemu in ozdravlja bolne. Sam poudarja, da se na n j nanašajo besede preroka Izaija: »Duh Gospodov je nad menoj, zato me je mazilil, da oznam blagovest ubogim, poslal me je naznanit jetnikom oproščenje in slepim pogled, da izpustim zatirane v prostost in oznamim leto božjega usmiljenja (Lk. 4, 16 nsl.). Kdor ve, kaj vse je pomenilo sveto leto pri vsakem Izraelcu, le ta more umeti ves pomen teh Gospodovih besedi. Sveto leto je za Izraelce pomenilo leto, ko mu je bila vrnjena prostost, katero je bil morda izgubil vsled zadolženosti, ko mu je zopet bila vrnjena posest, katero je bilo morda zapravil itd. Proroško napoved Izaije, ki ne dela razločka med duhovnimi, večnimi in časnimi dobrotami, ki jih bo delil bodoči Odrešenik, potrjuje Jezus kot svoj poklic. Isto vidimo v odgovoru, katerega je dal Gospod učencem Janeza Krstnika, na vprašanje, je-li on tisti, ki ima priti? Odgovoril jima je rekoč: »Pojdite in sporočite Janezu, kar slišita in vidita: slepi spregledujejo in hromi hodijo, gobavi se očiščujejo in gluhi dobivajo sluh, mrtvi se obujajo in ubogim se blagovest oznanja, in blagor mu, kdor se nad menoj ne spotakne.« (Mt. 11, 5—6.) In ko opisuje poslednjo sodbo, stavi telesna dobra dela tako rekoč kot merilo pravičnosti: »Lačen sem bil in ste mi dali jesti, žejen sem bil in ste mi dali piti, popotnik sem bil in ste me sprejeli, nag sem bil in ste me oblekli, bolan sem bil in ste me obiskali, v ječi sem bil in ste prišli k meni. Resnično povem vam: Kar ste storili kateremu izmed teh mojih najmanjših bratov, ste meni storili.« (Mt. 25, 35—36, 40.) Že iz teh par navedenih izrekov je povsem jasno razvidno, da Jezus ni delal razlike med duševno in telesno bedo in revo, ampak, da je učil pomoč vsem potrebnim v katerihkoli in kakršnihkoli potrebah. Nima popolne slike Jezusove pred očmi, kdor si ga predstavlja zgolj kot učenika novega verskega sistema, ne pa tudi kot učitelja temeljne reforme družabnega življenja.

Tako so umevali Kristusa apostoli in prvi verniki in Cerkev do današnjega dne. Poleg blagovesti, ki so jo oznanjali, so apostoli delili tudi miloščino in podporo revnim in zapuščenim. In ko niso bil več kos svojemu ogromnemu delu, so postavili dijakone, ki naj bi namesto njih oskrbovali revne. (Prim. Apd. 6).

V duhu apostolov so nadaljevali sv. očetje. Jasno je, da v prvih stoletjih njihova načela niso bila še tako izkristalizirana, ker so marsi-

kako vprašanje šele razmere časa spravile na dnevni red in jih je bilo treba šele sproti reševati. Zato vidimo n. pr. pri Laktanciju, da so krščanski pisatelji prav dobro opažali socialno zlo svojega časa, a vedeli so, da so kristjani še prešibki, da bi mogli razmere kar čez noč spremeniti; zato so skušali rešiti vprašanje na ta način, da so poudarjali duhovno bratstvo med bogatini in siromaki, kakor to uči krščanstvo. (Prim. Dr. Ignaz Seipel, *Die wirtschaftsethischen Lehren der Kirchenväter*, Wien, 1907, str. 286.) Čim večjo moč pa je pridobivalo krščanstvo, tem bolj globoko so šli tudi sv. očetje in tem bolj so skušali z evangelijskimi načeli preobraziti tudi gospodarsko plat človeške družbe. Tako n. pr. sv. Ambrož vidi rakrano tedanje družbe posebno v treh rečeh: v krivični razdelitvi posesti, v oderuštvi in razkošju. Proti prvemu zlu poudarja, da je prvotno obstojala skupna posest ljudi, zasebna lastnina pa je nastala le po prilastitvi. Iz tega izvaja nujnost delitve miloščine. Proti oderuštvi poudarja krivičnost obresti, katere odločno obsoja z besedami sv. pisma, deloma pa tudi, ker nasprotujejo usmiljenju, ki ga moramo imeti do ubogih. Razkošje pa pobija s poudarjenjem, da je to, kar služi mehkužnosti bogatinov, odtegnjeno revežem, ki so potrebni pomoči. (Prim. Seipel, l. c. str. 287—289.)

Podobno se izraža tudi sv. Avguštin. Njegovo vodilno načelo je bilo načelo pravičnosti, ki mora vladati vsepovsod. Noben razred človeške družbe naj bi ne bil privilegiran, noben tudi čezmerno obremenjen. Ljudje tvorijo družbo in so po naravi eden na drugega navezani. V tem smislu je enakost med vsemi ljudmi, ne morda tako, da bi s tem prenehali razločki med stanovi, ali med bogatimi in revnejšimi, ampak tako, da ima vsakdo pravico, da se ž njim ravna kot s človekom. S tem je odstranjena nevarnost, ki prihaja iz zlorabe moči zasebne lastnine. Posameznik nikakor ne sme poljubno ravnati s svojo lastnino, on je upravnik zaupanega mu premoženja in odgovoren zato, kako jo je porabil. Obsodbe vredno je vsako pretirano razkošje, ne samo, ker naravno zbuja nejevoljo in nezadovoljnost revnejših, ampak tudi zato, ker je krivica nasproti ubogim. Zemeljske dobrine so za vse ljudi, zato bogatin nima pravice uboge izključiti od njihovega uživanja. (Prim. Otto Schilling, *Reichtum und Eigentum in der altkirchlichen Literatur*, Freiburg i. Breisgau 1908, str. 206—208.)

S sv. Avguštinom je pojmovanje cerkvenih očetov o bogastvu in zemeljskih dobrinah sploh doseglo višek. Naslednja stoletja ne nudijo nič novega, ampak le ponavljajo njegove ideje. Preokret na tem polju je nastal v trinajstem stoletju z nastopom sv. Frančiška Asiškega. Ni ga bilo za Kristusom, ki bi bil s takim entuziazmom skušal vpeljati evangelijska načela v življenje kakor on. Rešitev socialnega vprašanja je zgrabil z najradikalnejše strani. Dobro je vedel, da se vse socialno vprašanje suče okoli problema, kako pridobiti potrebno za življenje, in o tem, kakšen pomen ima to, kar človek pridobi, za človeka. Pohlep po čim večjem premoženju in s tem združenim uživanjem je bil rakrana

človeštva tedaj, kakor še dandanes. Tej bolezni je hotel izpodkopati tla, da ni zametaval le zasebne, ampak celo kolektivno, skupno lastnino. Prva svoja dva redova, manjših bratov in klaris, je ustanovil na brezlastninstvu. »Bratje naj si ničesar ne prilaste, ne hiše ne kraja, ne kake druge reči. In kakor tujci in popotniki naj na tem svetu v uboštvu in ponižnosti Gospodu služijo... To je ona vzvišenost najvišjega uboštvu, ki je vas, moje predrage brate, postavila za dediče in kralje nebeškega kraljestva, v časnih rečeh uboge naredila, v čednostih povišala.« (Vodilo I. reda, 6. pogl.) On je na čisto nov način umeval evangelijski svet uboštvu. Po njegovi razlagi Kristus ni bil svetoval kolektivne lastnine, kakor se je to dotedaj splošno umevalo, ampak popolno brezlastninstvo. Njegovi bratje naj bi živeli brez stalnih dohodkov in rent, od dela, in kjer bi plačilo za delo ne zadostovalo, od miloščine. Vsak prebitek naj bi se razdelil med tiste, ki so bili revnejši od njih. Zato je tudi svojim bratom v posebnem poglavju naložil delo kot dolžnost: »Bratje naj delajo zvesto in pobožno tako, da bodo odganjali lenobo, sovražnico duše, ne bodo pa ugasnili duha molitve in pobožnosti, kateremu morejo vse druge časne reči služiti.« (Vodilo I. reda, 5. pogl.) In v svoji oporoki piše: »Jaz sam sem s svojimi rokami delal in hočem delati, in trdijo hočem, da naj vsi drugi bratje delajo, kako pošteno delo. Kateri ne znajo, naj se naučijo, ne zaradi želje po plačilu za delo, temveč zaradi zgleda, in da bodo odganjali lenobo. In kadar bi se nam ne dalo plačila za delo, smo šli k mizi Gospodovi, proseč miloščino od hiše do hiše.« Svojega reda torej sv. Frančišek ni ustanovil na podlagi beračenja, ampak dela. Z naukom in življenjem je tako sv. Frančišek učil, da uboštvu samo na sebi ni nesreča, kakor bogastvo ne sreča, ampak da je prava sreča odvisna od tega, čim manj človek potrebuje. Ubogim kakor bogatim je s svojim zgledom jasno predočeval pravo vrednost vseh materialnih dobrin tega sveta. One naj bi služile človeku v rabo, ne pa on njim. Z brezlastninstvom je sv. Frančišek ubogim vzel zelo uboštvu, z dolžnostjo dela je zabičeval bogatim, da je delo vir pridobivanja in splošna dolžnost vseh.

Toda sv. Frančišek kljub svoji ljubezni ni hotel samo čakati, kdaj se bodo bogati tako spreobrnili, da bodo iz same ljubezni do bližnjega dali, kar bližnjemu gre, ampak je šel dalje, to je, je aktivno delal za izboljšanje razmer potrebnih slojev. (Sprava med gospodo in ljudstvom v mestu Assisi l. 1210.; primerjaj: Sv. Frančišek in socialno vprašanje, »Soc. M.« I. (1922), str. 15 nsl.) Sv. Frančišek je tako s svojim življenjem, naukom in delovanjem pokazal, da evangelijska načela niso samo za cerkev in zasebno življenje, ampak morajo biti udeležena vana tudi v javnem in gospodarskem življenju. Pokazal je tudi pot do tega cilja: na delo socialne zakonodaje v smislu evangelija.

V prvih stoletjih krščanstva vsled malega števila kristjanov Kristusova načela še niso imela in tudi niso mogla imeti vpliva na gospodarsko in javno življenje. Cerkev se je tedaj morala omejiti na oznanjevanje

evangeljskih načel svojim vernikom v primeroma majhnem krogu, ne da bi zaenkrat od paganske države pričakovala pravičnosti, še manj ljubezni in sočustvovanja z bednimi podložniki.

Kakor hitro je z naraščajočim številom njenih pristašev naraščal tudi njen vpliv, ga je v prvi vrsti uporabila za udejstvitev socialne zakonodaje v smislu evangeljskih načel. Naj omenim tu le gigantsko borbo, ki jo je vodila katoliška cerkev proti obrestim in iz njih izvirajočem zlu. Res je, da so že sv. očetje obsojali oderuštvo in izmozgavanje bednega ljudstva. Sv. Avguštin pravi: »Če si dal denar na obresti človeku, t. j. če si posodil svoj denar tako, da nekaj več pričakuješ, da boš prejel, kakor si dal — ne samo denar, ampak nekaj več, kakor si dal, naj si že bo to pšenica ali vino ali olje ali karkoli drugega, če več pričakuješ, da boš prejel, kakor si dal, tedaj si oderuh (foenerator) in v tem graje vreden, ne hvale.« (In p. 36 sermo III n. 6.) Podobno piše sv. Ambrož: »Premnogi, ki se hočejo izogniti zapovedim postave, potem ko so bili dali denar trgovcem, ne zahtevajo obresti v denarju, ampak v njihovem blagu, ki ga smatrajo kot nekaj učinek denarja — — — To se pravi goljufati in obiti postavo, ne pa jo spolnovati. Misliš-li, da prav delaš, ker sprejemaš to od njega kot posojilo? Zato pa potem on goljufa v cenah blagu, s čimer je tebi plačal obresti. Te goljufije si ti vzrok in soudeleženec, tebi koristi to, kar je oni prigoljufal. Oderuštvo (usura) je, naj si že bo hrana ali obleka, ali karkoli se sprejme kot obresti (Lib. de Tobia c. XIV). Omenjene izreke sv. Avgustina, Ambroža i. dr. je Cerkev enostavno sprejela v kanonično pravo, kot navodilo, katerega se imajo držati kristjani. (Prim. Decr. Grat. p. II causa XIV q. III.) Ista načela je poudarjala tudi na cerkvenih zborih, kakor n. pr. na drugem (Deuz-Baumv. 15, n. 365) in tretjem lateranskem cerkvenem zboru (Msi XXII, c. 231 cap. 25). Peti lateranski cerkveni zbor je obnovil prejšnje prepovedi jemanja obresti in označuje kot bistvo oderuštva dejstvo, da se skuša iz rabe samonasebi nerodovitne stvari brez dela in truda pridobivati korist in dobiček (Msi XXXII c. 842 A).

Tako je učila cerkev. Toda splošno so se uveljavila ta načela še le tedaj, ko je z naraščajočim vplivom dobila cerkev tudi odločilen vpliv v svetni zakonodaji, ki je cerkvenemu pravu podelila veljavnost državnega prava. Vsa ta gigantska borba katoliške cerkve je apologija in zaščita dela. »Vsa lastnina končno izhaja iz človeškega dela in delo je vsakemu bogoljubnemu človeku lastno. Le delo, naj si že bo telesno ali duševno in nezasluženo uboštvo imata po naukih cerkvenih pisateljev pravico do dobrin te zemlje.« (Jansen-Pastor, Gesch. des deutschen Volkes, B. I., str. 478. Freiburg i. Br. 1897.) Po pravici piše ta-isti slavni zgodovinar: »Po nauku vseh kanonističnih pisateljev je delo proizvajalec vseh dobrin, ono, ne lastnina tvori torej vse vrednote in delavcu zato tudi pritiče iznos njegovega dela. Kanonično pravo je bilo varuh dela, njegovega posvečenja in časti, njegove vzgojne moči.« (Ravnotam str. 481.)

Kakor hitro pa je cerkev v borbi zoper imperij zgubila svoj vpliv, so povečini vsaj v državni zakonodaji te prepovedi zgubile svoj pomen. Vsled sedemdesetletne babilonske papeževe sužnosti in nato sledeče štiridesetletne shizme je naravno morala trpeti papeževa avtoriteta in njegov vpliv in sporedno s tem se je začelo preziranje cerkvenih zakonov. Zavladal je zopet stari paganski duh in ž njim vred tudi oderuštvo, četudi od početka še bolj v prikriti obliki.

* * *

Katoliška cerkev je sicer izgubila svoj neposreden vpliv na svetno zakonodajo, socialno vprašanje pa je ostalo, in je vedno bolj pereče, čim manj vpliva imajo v življenju načela evangelija. Razni socialni sistemi nekatoliški in katoliški ga poskušajo rešiti. Naj jih omenim le na kratko. Ne more nas zadovoljiti socializem, ki skuša to doseči z zgolj materialnimi dobrinami, katere bi rad pridobil vsakemu udu človeške družbe. Ne rečem, da to ni potrebno, toda enostransko je. On pozablja, da človek nima samo telesa, ampak tudi dušo, da ga tudi največje materialne dobrine ne store še srečnega, ampak mu kvečjemu povečajo tek. Napačno je namreč načelo: Čim večje materialno blagostanje, tem višja morala. Ne more nas zadovoljiti komunizem. Lep cilj ima sicer pred očmi, toda on pozablja, da ima v rokah človeka z vsemi njegovimi slabostmi, ne pa kakor so bili prvi kristjani, svetnika. Socialna revolucija sicer začasno res spremeni lastnike oblasti in denarja, toda trajne rešitve ne more prinesiti, dokler ne zna trajno spreminjati ljudi in voditi njihovo vzgojo. Tako pa se sadovi revolucije najmanj tekom ene generacije izmalčijo, kajti oblast in denar imata tolik vpliv na človeško srce, da prejšnjega zatiranja spremenita v novega samodržca, ki nujno povzroči nov upor. In tako bi se zopet ponavljala stara zgodba...

Odklanjati moramo tudi komodno stališče golega povdarjanja plačila v nebesih in velikega zaslužnja, ki si ga človek pridobi s trpljenjem. Če tudi je namreč resnično, vendar obsega le en del Kristusovega nauka, ne pa celoga, in pozablja na to, da ima človek poleg neumrjoče duše tudi telo, ki s samim upanjem na bodočnost še ni zadovoljeno. Vsakdanja skušnja namreč uči, da je istotako napačno načelo: čim manj so zadovoljene fizične potrebe, tembolj se pospešuje moralno življenje. Nravni blagor ima za podlago fizični blagor (materialno blagostanje) najmanj toliko, da se more človek pošteno preživljati in še nekaj čez, da more tudi duševno napredovati. More biti sicer vir napredka tudi beda in uboštvo, toda le pri tistih, ki si jo prostovoljno izvolijo, nikdar pa ne bo to veljalo za splošnost.

Pravtako nas ne more zadovoljiti neko drugo stališče, ki pričakuje rešitve socialnega vprašanja od družinske skupnostne zavesti, ki je podlaga tudi domovinske ljubezni. Delavec naj se zave, da je član, faktičen, koristen član družbe, naj se skupnosti z njo veseli, naj jo smatra tudi

kot svojo, naj se organsko v njo včlani. Vir tega skupnega življenja naj bi bila potrpežljiva, vse objemajoča, požrtvovalna in dejanska ljubezen. Ta naj bi ustvarila pri delavcih novo občestveno življenje ter jim dala srečo in zadovoljnost. Ta skupnost ljubezni se ne da priboriti s silo, temveč mora tiho rasti iz človeških src. V tem nazoru, ki se imenuje novoromantičen, je gotovo velika resnica, v kolikor se tiče tistega končnega cilja, tiste idealne družbe, ki jo skušamo ustvariti. Kot končni postulat je ta nazor brezdvoma pravilen in odgovarja krščanskemu pojmovanju družbe, kakršna bi morala biti. Toda v sedanjí kapitalistični družbi, dokler je takšna, kakršna je, je **sploh** nemogoče, da bi se v delavcu mogla ustvariti družinska skupnost in stanovska kultura, dokler se temelji kapitalistične družbe in kulture ne izpremene. Ne sme se pozabljati, da potrebni predpogoji za one čednosti: ljubezni, skromnosti, radosti, požrtvovalnosti itd., ki so podlaga občestveni stanovski kulturi, v kapitalističnem družabnem redu niso dani in dani biti sploh ne morejo! Ni delavec tisti, ki ima sam sebi ustvariti lepše občestveno življenje, ker tega sploh ne more, ampak bogatin, ki vlada, ki ima sredstva lepšega življenja v rokah, je tisti, ki mora revežu pomagati, da si bo mogel lepše življenje ustvariti. In ker tega navadno ne stori prostovoljno, si mora to izsiliti potom socialne zakonodaje, ki jo more priboriti le organizacija. Suženj ne more živeti po lepem občestvenem idealu, ker mu tega ne dajo. Kruh se speče v štedilniku, v ognju pa bi se čisto spridil in zgorel. Za zgled naj navedem Trboveljsko premogokopno družbo. Letos je pozvala vlado, naj ne pusti rudarjev v Francijo, češ, da bi potem rudarstvo moralo propasti, ker itak že slabo stoji. To ni resnica. Ta družba je v letu 1924. napravila odnosno javno izkazala 38.530.792 Din čistega dobička. Poleg tega pa je družba investirala velikanske vsote v nove obrate, ki bodo pomagali ogromne dobičke še povečati. Delničarjem je družba izplačala po 30 Din na delnico, ali z drugimi besedami, jim je povišala dobiček za 10%. Cena premogu je ostala pri starem, delavstvu pa se mezde sistematično znižujejo (prim. »Pravica« letn. IV., 1925, štev. 30). Zakaj je torej družba zahtevala, da se naj delavci ne puščajo v Francijo? Zato, ker se boji, da bo delo potem postalo dražje, ako domačini odidejo, in bodo torej njihovi dobički manjši. Če namreč vlada drži delavce doma, so ti prisiljeni delati poceni. Ali ni to suženjstvo, seveda v fini obliki 20. stoletja? Kako naj potem tak človek, suženj v pravem pomenu besede, privzgoji v sebi ono ljubezen, ki naj ga veže s tako družbo in njeno kulturo? Da moramo delavcu ta ideal predočevati, je res in potrebno, moramo pa obenem delati, da se izpremeni sedanja družba!

Česa naj se pa potemtakem držimo, — tako bi se utegnil ta ali oni vprašati? Voditelje imamo. Kljub temu namreč, da katoliška cerkev nima več ali še nima toliko moči, da bi mogla direktno vplivati na svetno zakonodajo, vendar njeni predstavitelji, papeži, tudi v današnjem veku niso prenehali v zaščito delavskih stanov dvigati svoj glas, in sicer popol-

noma v duhu Kristusa in sv. Frančiška. »Najgotovejša resnica je,« pravi papež Leon XIII. v svoji delavski okrožnici »Rerum novarum«, »da bogastvo držav ne pride od drugod, kakor od dela delavcev« in povsem pravilno iz tega sklepa, da ima delo tudi svoje pravice, ki jih mora in mora zahtevati od države, katere ogromno večino tvorijo državljani delavci. Prav pripominja k temu dr. Janez Ev. Krek: »Država mora po svojem bistvu skrbeti za splošni blagor. Če je prav urejena, ji ni treba novih potov za rešitev socialnega vprašanja. Prav uravnana država mora skrbeti za vse, po načelu delivne pravičnosti. Vsi sodelujejo za splošni blagor, torej naj se ga vsak tudi udeležuje. Po tisti vrsti mora skrbeti za posamezne stanove, po kateri sodelujejo za skupni namen. Prvi so tisti, ki vodijo državo. Takoj za njimi so pa delavski stanovi, ki z delom svojih rok ustvarjajo premoženje v državi. Vsled tega se mora država po zahtevah delivne pravičnosti že v drugi vrsti ozirati nanje. Splošno mora država bolj skrbeti za reveže, nego za bogatine. Rod bogatinov, ki je ograjen s svojimi trdnjavami, potrebuje manj javnega varstva, nesrečno ljudstvo, ki nima nobenih svojih moči za svoje varstvo, je pa najbolj navezano na državno oporo« (»Socializem« II., Ljubljana 1925, str. 593). Enako piše in uči papež Pij X.: »Zavzeti se je treba za ljudstvo, zlasti za delavce in kmeta, in sicer ne le vlivati v srca vseh vero, edini vir resnične tolažbe v bridkosti življenja, ampak brisati jim tudi solze, lajšati tudi trpljenje,boljšati jim z dobrimi napravami bedni gospodarski položaj, truditi se, da se v tem oziru odpravijo ali popravijo vse krivične naredbe, in ustanove pravični zakoni, braniti z zares katoliškim duhom pravice božje v vseh stvareh« (Il fermo proposito z dne 11. junija 1905). To so osnove krščanskega socializma, to so načela katoliške cerkve, ki so ostala nespremenjena skozi vsa stoletja.

Kaj je torej naša naloga? Po zgledu Jezusovem in sv. Frančiška tudi mi ne smemo delati razločka med dušnimi in telesnimi deli ljubezni, v tem smislu namreč, da bi prva bila nujno potrebna, druga pa, če ne gre za najhujši slučaj, ne. Treba je, da v ta namen preorientiramo mišljenje našega slovenskega ljudstva in, priznajmo, večkrat bo potrebno, da preorientiramo tudi svoje lastno. Zavedati se moramo, da je zapoved ljubezni, nanašajoča se enako na duševne in fizične potrebe, prva zapoved v božjem kraljestvu Kristusovem. Ena najlepših potez našega katoliškega ljudstva je, da ima vedno odprto roko za kako dobro delo. Drage volje se mnogi odzovejo, kadar gre za cerkve in njihovo oplešavo. Prav je to, saj gre za neumrjoče duše, ki se po cerkvah vodijo k Bogu. Toda prav tako je zahteva ljubezni do bližnjega in do njegove duše, če mu pomagamo, da se lažje obvaruje greha in lažje izpolnjuje božje zapovedi. Kdo ne ve, da so ravno brlogom podobna stanovanja največje leglo greha? Komu ni znano, da jih je že nešteto obupna revščina in lakota prignala v roke prostitucije? Komu ni dalje znano, da se tisti, ki živi v udobnih razmerah, mnogokrat lažje varuje greha, kakor oni, ki živi v neudobnih? Niso li mnogokrat slabe gmotne razmere krive, da se

marsikdo ne more poročiti, čeprav bi se rad, da se marsikdo iz obupa vdaja pijači, da se marsikdo brani otrok? In vendar vsakdo ve, kako težko je večkrat prepričati ljudi o potrebi zidave zavodov za onemogle, brezposelne! Kako težko je dobivati članov za društva, ki si stavijo namen, oskrbeti siromašnim človeku primerna stanovanja! Jasno razvidno je iz tega, da je marsikomu treba temeljite preorientacije. Zapoved ljubezni do bližnjega se ne nanaša samo na dušo, ampak tudi na telo. Če pomagamo telesu, s tem premnogokrat rešimo tudi dušo.

Pa ne samo več ljubezni nam je treba, ampak tudi več pravičnosti, ki je sama po sebi umevna, a vendar ne umevana podlaga ljubezni. Nesmiselno se nam zdi na prvi pogled, če bi kak gospodar svoje uslužbence slabo plačeval, pač pa bi jim ob novem letu dajal darila. Po pravici bi mu vsakdo rekel: Najprej daj to, kar pravičnost zahteva. Nikakor ne nameravam tu nastopati proti raznim karitativnim društvom. Bog varuj! Nasprotno, želim jim vsega uspeha, in da bi se njihovo delovanje ne samo podesetorilo, ampak celo postoterilo, kajti ona bodo vedno potrebna. Toda eno stvar hočem tu poudariti, da bodo vsa karitativna društva šele tedaj sama zase zadostovala, kadar bo dosežena legalna socialna pravičnost. Tisočeri in tisočeri hodijo dandanes okrog lačni, v obnošeni obleki ali celo strgani, katerih ne doseže nobeno karitativno društvo, in če jih, ti sami zanj ne marajo, ker hočejo v prvi vrsti pravičnosti. Oni ne marajo miloščine, ker so za to preponosni, ne iz napuha, ampak zato, ker so mnenja, da je zato miloščina, ker ni pravičnosti. Raje stradajo, kakor da bi živeli od milosti drugih, oni hočejo le pravice, pravično plačilo za svoje delo. In če upoštevamo besede sv. pisma: »Delavec je vreden svojega plačila«, ne moremo reči, da nimajo prav. Oni ne potrebujejo toliko materialne podpore, ker zanj kot za miloščino ne marajo, potrebujejo pa moralne, нравne podpore, da dosežejo in si pribore socialno pravično zakonodajo; a te slednje ne morejo doseči, dokler je ljudstvo samo ne zahteva potom svojih organizacij in poslancev. Tu je naša dolžnost, da jim v tej borbi pomagamo. Država je po svojem bistvu dolžna skrbeti za splošni blagor, in sicer po načelu delivne pravičnosti za vse, ki zanj sodelujejo. Ona je v prvi vrsti poklicana, da potom socialne zakonodaje pravično porazdeli bogastvo, ki ji ga po besedah Leona XIII. ustvarjajo delavci. Država, ki zanemarja to svojo dolžnost, ki ne skrbi zadostno za socialno reformo, nujno drvi v socialno revolucijo, v svojo lastno propast.

Dr. —ej.:

O revoluciji kmeta.

Pogled na socialno zgodovino kmetskih uporov.

I.

Zgodovina nam more vedno biti učiteljica sedanjosti. Vsaka velika stvar, vsako močno gibanje, predvsem pa veliki družabni preobrati in preokreti so nastali iz preteklosti. V zadnjih desetletjih se nam je pogled v preteklost razširil in poglobil zlasti od socialne in gospodarske strani. Že Marx in drugi socialisti so pokazali, kako veliko vlogo imajo v zgodovini socialni in gospodarski momenti, in končno je napisal Werner Sombart svojo veliko zgodovino o modernem kapitalizmu, kjer prinaša točno sliko celotnega zapadnoevropskega gospodarstva. A to ni le mrtev material in zgodovina kramarstva in tovarn, to je živa slika o življenju, o vseh vplivih in zvezah med družabnimi, socialnimi razmerami in gospodarstvom. Kajti to treba danes vedeti, da se zgodovina danes ne da več površno od zunaj gledati, ampak da treba poseči po onih notranjih silah, ki jo gibljejo; družabne razmere se spreminjajo, a razumljive postanejo šele tedaj, če jim poiščemo pravih vzrokov. In to je storil Sombart predvsem za novejšo dobo, drugi pa skušajo podobno storiti za druge, starejše dobe.

O dobi kmetskih uporov, ki jih naša zgodovina pozna v toliki meri, se je v zgodovini že mnogo pisalo. Zadnji Erich Troß. Kot vzroki se navajajo: zunanje-gospodarski, ki obstoji v prehodu od naturalnega gospodarstva k denarnemu: izkoriščanje po gospodi in od strani države, zlasti pa so v našem svetu bile krive v veliki meri turške vojne in vsi davki in vse žrtve, ki so bile s temi vojnami v zvezi. Da se je položaj ubogega kmeta še tedaj izkoriščal, je žalostno poglavje naše zgodovine.

Toda to so bili le zunanji in očitni vzroki; treba pa je iskati mnogo globljih, treba pokazati, kakšen je bil pred upori položaj kmeta v vsej srednji Evropi, kako se je ob 15. in 16. stoletju izvršil tisti veliki družabno-socialni preobrat, ki je po svojih za kmetski stan pogubonosnih posledicah kmeta prisilil, da je posegel po orožju.

Kajti zgodovina (zlasti zgodovina socialnih razmer) izkazuje vedno bolj, da je bila doba okrog 1500 zelo znamenita, in da to pomembnost še danes komaj pojмимо. Koliko vrvenja in življenja je bilo v njej, postane pa predvsem očitno v kmetskih uporih, ki se pojavijo v stari nemški zemlji od leta 1461. naprej in so dosegli svoj krvavi konec z letom 1525. (letos je 400 let tega, v maju in juniju so dosegle svoj višek); pri nas pa segajo ti upori in boji še do druge polovice 16. stoletja. Zakaj so ravno kmetski upori tako pomembni? Zato, ker je nekaj nepojmljivega v tem; kmet, ki je zakoreninjen v zemlji in grudi, združen z domačijo in živino, ki je tipično nebojevit in živi mirno v svojem krogu, zaprt napram drugim vtisom zunanjega sveta, kmet prime za orožje in gre v meščansko vojno! Že s tega mora biti razvidno in jasno, kako je morala biti ona doba razrvana in razgibana v svojem najglobljem bistvu, kako se je že takrat začel družabni preobrat, ki še danes nima konca, in ki še danes vpliva na življenje našega kmeta.

Videli bomo v podrobnem, da se v kmetskih vojnah brani kmet srednjega veka v imenu socialistično-reformatoričnih idej (ki izhajajo iz mistike) proti pojavljajočemu se aristokratizmu. Tako se že takrat srečata oni dve duševni sili zapadne Evrope, ki imata še danes, po premaganem 19. stoletju, svojo vplivnost in moč. Tudi srednji vek ni bil paradiž, kakor si mi paradiž predstavljamo. Ljudje srednjega veka žive zelo naravno; toda nad njimi se vzpenja in dviga Cerkev kot završiteljica večnega božjega

kraljestva; vanjo se more vsakdo zateči v vsakem času, le da opravi zmerno in spoštljivo svojo pokoro. Ljudje žive nekako v naivnem dualizmu, tu svet, tam nebesa; žive v veselem miru in kljub vsej naravnosti in prirodnosti (ki je dovolj pogosto prav divja) v dobri vernosti, da jih lahko vsaka poznejša doba zanj zavida. Toda človek se trajno ne zadovolji s tako priprosto združitvijo obeh nasprotij. V tej dobi, ko je svojega življenja varen in v svoji veri trden, noče več, da bi nadzemski svet bil od tega sveta naivno ločen; človek si vzame pogum, in skuša uresničiti in poskusiti radikalno posvečenje življenja. Religija, vera mora biti čista in popolnoma uresničena v istinitosti. Tako je nastala in zrasla askeza, gotika, mistika, tako Dantejev trecento. A pri takem skrajnem poskusu poduhovljenja pride človeku še tembolj do zavesti razdvojenost življenja, vidi, da ni samo angel, ampak tudi kos mesa, in vrže se še bolj in tembolj na ta svet. Poln je sil, hoče nekaj ustvariti; onstranski svet ga ni popolnoma zadovoljil, zato se začne še bolj brigati za tuzemstvo.

Vzletel je kvišku v velikem poletu, a prišlo je iztreenje in ostala je samo nezmerna napetost jaza; renesansa je prinesla v tem pogledu zdvojenega človeka. Človek renesanse je sam »videl božanstvo« in čuti njegovo polnost in življenje v krvi in žili; toda njegova vera ni bila več vera vernega srednjega veka, temveč vera panteizma, panenteizma; razočaran se je človek vrgel na skrajno posvetnost in v tem svetu hotel doseči svoj ideal. Tako se je začela doba aristokratskega individualizma.

V srednjem veku, v časih živih družabnih oblik in vsaj približne urejenosti socialnega življenja je vsakdo, kdor je imel večjo posest in večje premoženje, s tem tudi prevzel večje dolžnosti za skupnost in skupno dobrobit. Sedaj pa se je začel kapitalistični razvoj. Kdor je bil »bogata«, kdor je imel množico potreb in jim znal na primeren način zadostiti, se je smatral za »boljšega človeka«. V priprostejših časih so bili ljudje bolj srečni; a sedaj gre za to, da se zadosti bolj aristokratskim potrebam, treba je biti član kake družbe, treba ugleda in vplivnosti, treba je neoviranega razmaha jaza. Posameznik ni več od Boga zavisen in določen, temveč išče in išče znova. Zato pa se tudi njegove potrebe zvečajo; zlasti tekmovanje in hlastanje za novimi užitki rodi vedno novih potreb. — To so splošne zveze in duhovno ozadje razmeram ob prelomu srednjega veka in ob postanku nove družbe in s tem tudi kmetijskih uporov. Sedaj si hočemo podrobneje ogledati razmere. Začeti hočemo s stanjem in življenjem kmeta v srednjem veku.

II.

Erich Troß, ki je pisal o kmetu te dobe, pravi, da je znanost šele v zadnjih desetletjih prišla do jasnosti glede položaja srednjeveškega kmeta. Ne samo javno mnenje in naše vsakdanje prepričanje, celo znanost se ni mogla otresti predsodkov 16., 17. in 18. stoletja. Baročna doba, doba zmage nasilnega aristokratizma, pa tudi različni tedanji viteški romani, ki slikajo kmetiško življenje zelo neugodno in potvorjeno, so prodrli celo v znanost in vplivali na predstave, ki jih imamo o srednjeveškem kmetu.

Danes je dognano, da kmetom pač ni šlo nikoli bolje kot v srednjem veku. Grobonaravna, domača ljudska kultura srednjega veka je družila vse in vsem delila enake pravice. Samo višje plemstvo, niti ne vse viteštvo, se je v stoletju Minnesängerjev in trubadurjev do gotove meje izločilo od skupne in enake kulture ter si uredilo družabno-duhovno svoje življenje. Ni govora, da bi bila večina kmetov prišla v zavisnost in služnost od gospode ter suženjsko opravljala roboto. Tako se je prej mislilo. Navadno je bilo le tako, da je večje število prostih kmetov izročilo svoje posestvo kaki cerkvi v prosto rabo in prevzelo neznatni letni davek (Zins); to se je zgodilo z namenom,

da bi se dušni blagor zagotovil. Člani teh duhovskih posestev so vršili funkcije kmetškega ceha. Oblast je bila v rokah celote in skupnosti vseh kmetov, ne v rokah gospoda. Javnopravno stanje teh kmetov-dačnikov (Zinsbauer) radi tega ni nič trpelo. Skupno s plemstvom so bili pristojni pred javnimi sodišči ter sami določili sodne prisednike. Nosili so orožje, imeli pravo maščevanja, po pravnih knjigah celo pravo dvoboja, tudi napram vitezu, opravljali so redno policijsko službo in branili svojo zemljo od jutra do večera. Tudi položaj na pol svobodnih in nesvobodnih se je neprestano boljšal in dvigal. Neki vir pravi, da tlačanstvo ni rodilo drugih pritožb, kot da so se tlačanstva samo sramovali, in da se niso mogli po svoji volji poročiti. Nositelj oblasti tudi nad nesvobodnimi ni bil gospod sam, temveč skupnost vseh podložnih, ki so v imenu prava in pravičnosti sodili. Pravo in obveznosti so v srednjem veku gospodarji in kmetje enako razumevali. Često je po vrednosti protidajatev gospodov presegala neznatne dajatve podložnikov; tako je dajal samostan sv. Štefana v Würzburgu vsakemu dačniku 5 mer vina in 10 funtov kruha. Če je podložnik z davščino zaostal, je moral gospod imeti sočutje (mitleiden). Samo pravi tlačani so morali delati tlako; a prejeli so povečini obilno plačo in dobro hrano; skrbelo se je pogosto tudi za glasbo, ples in razvedrilo.

Kulturni enoti in enovitosti je odgovarjalo tudi občevanje med stanovi; bilo je med njimi sicer mnogo prepira, ljubosumnosti in zavidljivosti, a v celoti je bilo precej stikov in vezi med njimi. Po mišljenju 13. stoletja se je Henrik von Aue, član vladarske hiše, lahko poročil s hčerjo svojega oskrbnika, ne da bi bil svojega stanu ponižal. Po virih iz začetka 14. stoletja so se plemiči takratnih dni družili s kmeti in jih vabili na dom; da celo med višjim plemstvom jih je bilo mnogo, ki so raje držali s kmeti kot z vitezi. Plemiči so se udeleževali kmetških veselice, so pri igrah nastopili in se potegovali za priznanje priprostege ljudstva.

A kmalu se je imel izvršiti velik preobrat, izvršila se je velika socialna preokrenitev. Cestne pridige, verzi in ohranjeni zapiski še iz 15. stoletja nam slikajo kmeta kot trmastega, samozavestnega. V severno nemški literaturi se še v 16. stoletju kmet riše kot duševno razmeroma visoko stoječ; a istočasno se javljajo že burke in pesnitve, ki slikajo kmeta od neugodne strani in kažejo na njegovo neverjetno omejenost in neumnost. A l. 1563. smo že tako daleč, da se govori zaničljivo o kmetu; kdor hoče koga zaničljivo zdelati, ga imenuje kmeta, kmetavza; tako pravi neki vir.

To je ogromna sprememba in preokrenitev družabnih razmer in socialnega stališča kmeta. In izvršila se je v tako kratkem času. V tej vmesni dobi pa ležijo neuspeli nesrečni kmetški upori, v tej kratki dobi podležejo kmetje in z njimi to, kar je ljudskega in domačega, a zmaga individualistično-aristokratska sila, ki je kmeta za dolga stoletja potisnila v zaničevanje, v popolno manjvrednost in brezpravnost.

III.

Socialni položaj kmetov se je bil v kratkem popolnoma spremenil. Prej ugleden kmet je postal zaničevana žival. Predreformacijska gibanja in celo reformacija so še globoko segala v kmetiško življenje, Luther sam ni bil nič tuj ljudskemu življenju. Proti kmetu začetkoma ni bil duh časa in notranja teženja dobe, temveč materialna kultura in mogočnost ter domišljava duhovnost, ki je ostala od mistično-gotsko-reformatoričnega poleta tedanjega časa. Najprej so se od kmeta obrnili stran odlični meščani ter se izločili iz srednjeveške ljudske kulture; kmalu so se celo malomeščani čimbolj odtujili kmetu, le tuintam so držali v kmetških vojnah z njimi in se zavzeli za tlačane. Meščanom so sledili v novih življenjskih navadah in razvadah tudi knezi in končno

čisto na zunaj in površno tudi plemstvo. L. 1562. poroča celo italijanski poročevalec Soranzo, da nemško plemstvo živi po italijanskih in španskih običajih; *nè vivono secondo l'antico modo di Germania*, ki so jih opustili. Na srednjeveški stopnji so ostali samo kmetje. Občevanje med njimi in »višjimi stanovi«, ki predpostavlja notranjo zvezo in sorodnost, je postalo tedaj nemogoče; zakonske zveze med plemiči in kmeti prenehajo, vsak je mislil, da je tem plemenitejši, da svojo človeško vplivnost in družabno postojanko tem bolj utrdi, čim več se je razlikoval od kmeta.

V zgodovini se navadno vrača ta-le zakonitost, da delovna »živina«, delavske moči v dobi nesocialnega, izkoriščajočega gospodarstva prav za prav ne poznajo pravih in glavnih vzrokov svoji bedi. Razkačeni so nad svojim položajem, le redko pa vidijo vzroke: omalovaževanje in zaničevanje ter brezpravnost. Tembolj pa vidijo zunanje in materialne posledice vsega, vidijo, kako so izkorisčani. In tako tudi kmetje tedanje dobe tarnajo pretežno o realnih posledicah, o bremenih in davkih, kar je gotovo ležalo nad njimi kot težko breme, a kar ne bi bilo mogoče brez duhovno-socialne spremembe življenja in razmer. Predvsem se je zlomilo nemško pravo, ki je odgovarjalo ljudskemu pravnemu čutu, in v katerem je imel kmet glavno besedo; mesto tega se je uvedlo in sprejelo rimsko pravo, ki se ni oziralo na ljudsko modrost. Že okrog 1460 piše znani bazelski jurist Peter von Andlau, da ni večje razvade, kot da v provinci sodijo oni, ki obdelujejo polje. To se pravi, kmet nima nič iskati pri sodišču. Sodniki, ki so bili v srednjem veku le vpraševalci prava, postanejo sedaj odločilni činitelji, sodni prisledniki pa brezpomembne figure. Pravo se je zlorabljal v zvečanje dohodkov; iz sodnih knjig in zapiskov je razvidno, da je često bil vsak kmet vsako leto radi kake malenkosti kaznovan.

V srednjem veku je bila teritorialna oblast omejena in brez zahtevkov, sedaj je država urejala obrt, rokodelstvo, trgovino in promet, se brigala za znanost, pouk in umetnost in novo pravno ureditev ter se vtikala po svojem novem duhu v vsako stvar in izdajala tozadevne predpise. Res je, da se je javna varnost zvečala, toda uničile so se samoupravne oblike ter demokratične mnogovrstne »zadruge« starega nemškega prava.

Knezi in mogočnejši so na svojih dvorih na blesteč način gojili novo kulturo. Od vsega tega je kmet imel zelo malo koristi; nasprotno: nesmisel in tragika zgodovine je bila v tem, da je moral finančne nove žrtve za to novo državo vzeti na rame izključno le kmet. Medtem ko so prej vsi stanovi enakomerno prispevali k davkom, se v večjih teritorijih s koncem srednjega veka plemstvo vedno bolj osvobodilo davkov in obveznosti in pozneje tudi še višja duhovščina. Poleg davkov so si uradniki izmislili še celo vrsto drugih rednih in izrednih dajatev, ki so jih naložili najmanj vplivnemu in brezpravnemu stanu, kmetu. Javnopravne robote so bile v srednjem veku v splošnem nepoznane; sedaj so se kopičile na ramah kmetov.

Istočasno s temi novimi zahtevki pa se je premoženje in sposobnost za dajatve pri kmetu še zmanjšalo. Odvzeli so se mu dragoceni kosi premoženja in pravic. Zemljiški gospodarji so jim odtegnili v velikem obsegu mejnografske pravice do občinske zemlje, vode in občinskega gozda, prepovedali so kmetu sekanje javnih gozdov in lov na malo divjačino, ki je bil posebno priljubljeno razvedrilo srednjeveškega kmeta; nadalje se kmetje niso smeli pred divjačino zavarovati ne s ploti, ne s psi; še vedno so ogrožali medvedje in volkovi živinske črede; mrjasci so prerili njive, jeleni so se v velikih tropah pasli po poljih — in proti vsemu temu se kmet ni smel niti ne braniti, samo zato, da je gospod v svoje večje zadovoljstvo in neovirano šel na lov. Zoper vse to se je kmet nešteto krat pritoževal, to se mu je zdela najtežja krivica.

Tudi višji stanovi so bili primorani, da so svoje premoženje in dohodke prilagodili svojim vedno bolj naraščajočim potrebam in svojemu dražjemu načinu življenja. Zmanjšali so, kjer so mogli, kmetska prava in zvečali svoje pravice. Najdalje so šli plemiči, ki so bili že s spremembo vojske in tehnike vojne zelo neugodno prizadeti. Ivan Georg Sigward nam izroča besede takih plemenitih izsesavcev kmeta: »Hočemo iz kmetov napraviti reveže in jim pomagati v nebesa, hudič naj jih potem vzame.« Dočim so v srednjem veku bili samostani zaščitniki kmeta, je zdaj pod vplivom novega časovnega duha marsikateri samostan ustnavljal iz puhlega teženja za bleskom različne nove kapitule in k njim privzel po par tucatov župnij, na račun in iz premoženja vasi. Staro srednjeveško pravno čutenje je bilo zlomljeno; samó prepiri in medsebojno tekmovanje gospodov je še kmetu nudilo nekoliko zaščite.

Da se je kmetom urbarrščina nekoliko zvišala, je bilo upravičeno. Kajti tedaj je denar zgubil na svoji veljavi, odkar je prišlo v Evropo novega zlata; a pravitako je dognano, da so dajatve v splošnem, posebno pa na plemiških posestvih daleč prekašale žitne cene. Gosposka je kmeta enostavno izkoristila. In bavarski kancler dr. Simon Eck pravi, da je okrog l. 1520. glavni razlog za splošno bedo treba iskati v splošni razkošnosti gospode, ki od svojih podložnikov zahteva pretiranih dajatev. Svetni gospodje so sledili težnji za zunanjem sijajem in razkošnim življenjem, ki so ga prav posebno gojile ženske.

Začetkoma kmetje niso bili brez pomoči. Proti njim je bil aristokratizem, a zanje in za njihove pravice se je boril ves veliki duh poznega srednjega veka, ki je bil takorekoč javno mnenje in ideologija tlačanih. Srednji vek je bil prinesel v duše Boga, odkril resnico, da je človeški duh »iskrica božje svetlobe, del Boga samega«. Temu spoznanju je nasprotovalo prepričanje aristokratizma, da more svet obvladati le »družba«, le boljša polovica ljudi, brez kmeta. Zgodovina nemških razmer tedanje dobe priča, kako so verska gibanja 15. stoletja zajela tudi kmeta, k mističnim pridigam Paukerja iz Nickelshausna je n. pr. l. 1476. drvelo vse frankovsko ljudstvo; obrtniški vajenci so ušli iz delavnice, kmetiški hlapci so šli z njive in dekleta s travnikov; med sabo so se pozdravljali kot brat in sestra. Družila jih je skupna zavest, vladalo je prepričanje, da je kmet, ki vse druge stanovalce v potu svojega obraza redi, visoko nad vsemi, srca jim napolnjeval neke vrste religiozni socializem; vračali so se stran od aristokratizma, sklicevali so se na idealne prejšnje razmere (ki so jih seveda še bolj idealizirali).

Celo Luther, ki je izhajal sam iz kmetske rodovine in bil pod vplivom mistikov in husitov — prijatelj kmeta — se je pridružil temu novemu čutenju in tej močni zajedniški misli. Rekel je, da imajo čevljar, kovač in kmet vsak svoj posel in svoje delo; s tem naj vsakdo drugemu koristi in posluži; v vsaki občini je torej več opravil potrebnih, za dušno in telesno dobrobit; kakor deli telesa naj vsi služijo celoti. — Take ideje in pridige, ostanek globoko religioznega srednjega veka, so močno vplivala na kmeta in ga vzbujale k zavesti, da ni hotel več nositi krivičnih bremen in trpeti pravne zlorabe. Te religiozne misli, privzete od sektantov iz srednjeveškega katolištva, so tudi vplivale na formulacijo zahtev v »stari pravdi«, kjer se kmetje ne sklicujejo samo na pravice do zemlje, ampak tudi na krščansko svobodo in enakopravnost.

Težavni položaj kmetov bi se bil torej lahko ugodno rešil, a se ni. Tako zvani višji stanovi, »družba« se je vedno bolj izločila od kmeta, prišla so »racionalistična« stoletja, doba do poznega 18. stoletja, kjer je vse duševno in družabno življenje zlasti v Nemčiji popolnoma zastalo in duševno ubožalo. Vzroke imamo iskati v tem, da so boljši krogi pretrgali vse vezi z ljudskim elementom in priproste ljudi iz ljudstva oropali vsakega spoštovanja. Šele koncem 18. stoletja je začela vleči nekoliko druga sapa, ko se je pojavila nova pomlad pesniškega in duhovnega življenja in humaniteta prosvetljenosti (Jo-

žef II.), ki pa je bila seveda le senca katolištva v socialnem oziru. A to je bilo že pozno. Prej pa ni bilo nič. Kmetu so zmanjkale že tudi duhovne odporne sile in zunanji pritisk je bil tako ogromen, da je tudi zato kmetu zavrela kri in je dvignil svojo roko proti gosposki.

Pa še drugi momenti so bili za to odločilni. Poleg duhovnih sil vere, ki smo jih zgoraj našli, in ki so pomenile za kmeta ogromno ideelno moč, sta v kmetu vedno bolj stopala v ospredje sovraštvo in resentment — zagrenjenost. Le-ta je razumljiva. Kdor je bil toliko tlačan in ponižan, je moral v mrki mržnji odgovoriti in zanikati v gospodi tudi vse, kar je bilo na njej dobrega. A vendar je prišla tu na dan tudi neka divja stran kmeta, ki se je spozabila do najhujših izgrediv, in ki jo je zadela obsodba celo Luthra in Melanchtona. Za nemškega kmeta in njegovo dušo pravi že Grünpech l. 1508., da bo prišlo tako daleč, da bo najnižji in najbolj zaničevani človek brez strahu svoje čevlje osnažil ob najvišjih stvarih duhovske in svetne gosposke. In res, obvladan od takih nagonov, je kmet zažgal streho graščakom in samostanom, tako izzval še nasilnejši odpor, ter na ta način pokopal samega sebe in svoje sodruge.

IV.

Tako je prišlo do kmetskih uporov. Več kot pol stoletja so trajali pusti na Nemškem; pri nas pravtako, še dalj pravzaprav; še v drugi polovici 16. stoletja, do l. 1573. so vihrali bojni prapori po naši zemlji. Vzrokov je bilo mnogo, zlasti zunanjih. Pri nas so še turški vpadi položaj kmeta poslabšali in ga prisilili do samoobrambe. A glavni vzroki so ležali globlje, kot smo videli, v vsej novi družabni preokrenitvi.

Prvi upori so se pojavili že v 15. stoletju. Kempčanski opat je bil hotel svoje svobodne allegavske kmete ponižati v tlačane, 1461. se njegovi podložniki temu uprejo. L. 1476. se pripadniki Nichelshavškega pavkerja postavijo v bran proti würzburgskemu škofu, ki je bil zaprl njihovega »svetega mladeniča«; 34.000 jih je prišlo s svečami in orožjem pred škofov grad in zahtevali so svobodo. Nek plemenitaš jih je z dobrimi in grozečimi besedami pripravil do odhoda, a na povratku so jih napadli škofovi vojščaki in kolovodje polovili.

Prvi večji kmetski upor na Slovenskem je izbruhnil l. 1478. na Koroškem v Ziljski dolini. Kmetje so se družili v tajne kmetske zveze ali »punte«, kjer so se najprej mirno skušali z gospodo dogovoriti, a pozneje šli tudi v nasilno borbo. Toda kmetske neizvežbane in vojaško nesposobne čete so najprej potolkli Turki, ostale pa je kaznovala gospoda.

Leta 1515. je nastal večji kmetski upor na Kranjskem, južnem Štajerskem in Koroškem. Upor je šel za »staro pravdo«, pravice napisane v urbarjih. Po brezuspešni pritožbi pri cesarju Maksimiljanu so kmetje požgali več gradov in zavzeli celo Brežice. Preden so se združili, so porazili plemiči pri Vuzenici, Celju, zlasti pa pri Brežicah kmetske čete. Sledila je kruta kazen in kmetje so morali odslej plačevati še poseben »puntarski davek«.

Na Nemškem se pojavi l. 1493. upor v Alzaciji; kmetje so sprejeli med svoje vrste tudi nekmete in so bili od njih izdani; l. 1502. srečamo pri Bruchsolu 7000 mož pod vodstvom »religioznih prepovediteljev«, a morajo se umakniti proti zvezi knezov. V naslednjem letu je bila nova četa krvavo potolčena. L. 1514. je »ubogi Konrad« ogrožal Wirtenberško. L. 1524. so imeli nemški kmetje, ki so se zbirali iz Schwarzwalda, prvi uspeh na odprtem polju: držali so se proti vojski švabske zveze pri Ewattigenu in Ritheimu. Vsa južna Nemčija z Alzacijo se jim je pridružila. Marca 1525., pred štiristo leti torej, so svoje pritožbe predložili v dvanaestih členih, ki so podobni zahtevam naših slovenskih kmetov. Te »stare pravde« niso bile pretirane in so napravile na takratno dobo globok vtis; tudi Luther jim je pritril.

Členi zahtevajo po splošni maksimi takratnih reformatorjev najprej cerkveno demokracijo: župnika vmešča in odstavlja občina. Nadalje prinašajo zelo pametnih predlogov za reformacijo tako zvane desetine, ki nima nobene zveze z zemljiškimi davki. Prvotno je kmet dajal desetino žita župni cerkvi, in sicer na podlagi biblične določitve. A to se ni več vpoštevalo. Zato zahtevajo kmetje, da se desetina mora povrniti župnikom in preostanek porabiti za reveže in za plačilo deželnih davkov. Na podlagi krščanskega spoštovanja in ljubezni do bližnjega zahtevajo odpravo tlačanstva, ki je bilo v srednjem veku že postalo precej brezpomembno. Pa tudi v ostalem se potegujejo za izboljšanje izprijenih razmer in odpravo zlorabe: zahtevajo nazaj gozdove in občinske pašnike, hočejo omejitev tlake in robote, ki se od dne do dne večja, na »spodobno« mero, ter določitev »primerne« urbarščine po nepristranskih ljudeh, »da ne bo kmet svojega dela delal zastoj, ker vsak dninar zasluži svoje plačilo«; zahtevajo odpravo visokih sodnijskih kazni in novovpeljanih dednih pristojbin. Značilen in simpatičen je religiozni konec, »da naj bodo predpisi, ki so krivični, od tega časa naprej mrtvi in odpravljeni, da naj nič več ne veljajo«. Kmetje hočejo v vsem le zmagati pravičnosti in pravnosti, ki so je bili vajeni v srednjem veku, in pod katero so se razmeroma dobro počutili.

Nemški kmetjski uporji so segali vedno dalje proti severu. Tu in tam je prišlo že do nasilstev; 16. aprila 1525 so se kmetje kruto maščevali nad grofom Helfensteinskim; a pridružili so se jim celo vitezi, Florian Geyer in Götz von Berlichingen. Konec aprila ter začetkom maja so bili kmetje zmagali na vsem gornjem Nemškem. Speyerski škof, opata iz Fulde in Hersfelda, bamberški škof ter drugi svetni velikaši se morejo odločiti za popustljivost ter sklenejo pogodbo s kmeti. Temu višku kmetškega gibanja so se pridružile še nove nacionalne reformatorične težnje, ki so se borile za močno državno oblast, nepotrebni davki naj bi se odpravili, gosposka naj bi se odškodovala s sekularizacijo cerkvenih posestev. Upor je prodiral vedno dalje na Saško, Bavarsko, Westfalsko, Avstrijsko in Tirolsko; a na Turinškem je zašel v krvava nasilja. Mase so tam pod vodstvom Tomaža Münzerja šle proti samostanom na Harzu in v Turinškem lesu. Sedaj je pozval Luther v svojem spisu »Wider die räuberischen und mörderischen Bauern« kneze, naj s silo zatrejo upor. 15. maja 1525 so bili Tomaževi kmetje pri Frankenhausnu popolnoma potolčeni. Münzer je bil na smrt obsojen. V Alzaciji so kmetje podlegli organiziranim četam lotrinškega vojvode 17. maja, 2. in 4. junija so bile premagane ostale čete, 7. junija se je moral Würzburg vdati.

Z največjo krutostjo se je postopalo proti premagancem. Kmetjski stan je propadel v popolno pasivnost in barbarstvo na zemljo priklenjenega delavstva. Samo na Tirolskem in v malih badiških mejnih grofijah je velika vojna prinesla nekoliko izboljšanja. Iz 17. stoletja nam je ohranjena izjava nekega učenjaka-jurista W. Ertla, ki je značilna za visokoaristokratski duh tedanje dobe. O kmetu pravi: »Grobega ljudstva ne pozivljajo na deželni zbor, — čisto po pravici; kajti kmetje so živa bitja, ki spadajo med žival in človeka; pameti jim rajši manjka, kot da bi je imeli dovolj.«

Na Slovenskem in Hrvatskem je izbruhnil še 1572./73. leta velik kmetjski upor radi nasilstev madžarskega graščaka Tahija v Stubici in Susedgradu v Zagorju. A končal se je, kakor znano, neugodno. Mnogo upornikov je bilo obešenih in voditelji usmrčeni. Položaj kmetov se ni spremenil. Zgodovina izkazuje, da so tudi slovenski kmetje najprej skušali mirnim potom doseči zboljšanje svojega položaja; šele ko se jim to ni posrečilo, so posegli po orožju. Kakor so izpovedali pozneje na sodni preiskavi, so se kmetje uprli za občo svobodo in stanovsko enakost, za splošno plačevanje davka in občo vojaško dolžnost za obrambo domovine ter za odpravo mitnic in carine v korist trgovine in prometa. Geslo je bilo tudi tu »za staro pravico« (Melik). A jasno je, da

so po porazu morali propasti in šele za časa Marije Terezije začeli nekoliko prosteje dihati.

Toda šele doba Rousseauja in Goetheja je prinesla znova razumevanje za ljudstvo in ljudsko bistvo. Narodna pesem se je znova odkrila; aristokratizem so premagale revolucije, vsaj v državnopravnem pogledu; kmet se je osvobodil. V 19. stoletju je kmet hitro pozabil na svoje včerajšnje zaničevanje in zaslužnenost; kmet v velikem obsegu ni ostal zvest demokraciji, ki mu je prinesla svobodo, in je celo pripomogel k zaslužnenju onih, kojih socialna vloga in beda še danes ni rešena. Tudi sicer je stališče kmeta do proletarca še negotovo.

Novi doraščajoči kmetški rod opušča celo svoje stare, dobre, ljudske plemenite življenjske oblike in navade, ki jih je bil rešil in ohranil preko dobe zatiranja in sužnosti; zato pa posnema in prevzema življenjske navade, ki jih je meščan že napol premagal. Kdo bo kmetu poklical v spomin njegovo preteklost in bojne klice njegovih velikih let, to je danes važno vprašanje. Pa še več treba storiti, kmeta treba pripraviti tudi na velike naloge bodočnosti in ga uvrstiti med one, ki bodo tudi sedanje socialne razmere skušali preobrniti v bolje!

Vera in »prosvetljenstvo« v Rusiji.

Na fasadi moskovske mestne hiše, kapeli Iberske Matere Božje nasproti, se blešči napis: »Religija opium dlja naroda« — »vera je opij za narod«.

V kapeli s čudodelno podobo M. B. ki je najslavnejša v Rusiji, pa gore noč in dan sveče, molijo verniki in na stopnicah pred kapelo posedajo berači, ki vedo, da sta molitev in miloščina sestri. Če greš v nedeljo po maši po Rdečem trgu — kjer se sicer vrše parade rdeče armade — proti katedrali sv. Vasilija, vidiš še močnejši dokaz, kako je ljudska duša povečini še prežeta z religioznim duhom. Verniki, ki jih tarejo skrbi in nadloge, polagajo listke s svojimi prošnjami na svetnikovo krsto, svečenik jih bere in vsi navzoči molijo za uslišanje prošenj.

Katedrali nasproti stoji Leninov mavzolej z vojaško stražo. Sem romajo komunisti, a ob nedeljah vidiš tudi preprosta kmetška dekleta. Pri Odršenikovih vratih v Kremlju podirajo stranski kapelici, na vrhu stolpa pa se blešči na novo pozlačen carski orel s krono in križem, z žezlom in jabolkom. Lahko bi naštel še več takih protislovij v življenju Rusije. Nekatere cerkve so krasno pobarvane, druge podirajo, ker verska občina ni zmogla stroškov za obnovo ali se za to sploh ni pobrigala.

Kaj pomeni vse to? Nič drugega kakor to, kar se vrši ali se je že izvršilo v vsakem drugem narodu; velika ločitev duhov glede svetovnega naziranja. Klasičen zgled za to je današnja Francija. V vseh državah dobimo danes vse odenke, od verske gorečnosti do fanatičnega brezboštva, ki se imenuje časih »prosvetljenstvo«. Najbolj izrazita je ta ločitev v državah z enim samim

veroizpovedovanjem, kjer je nasprotje med vero in nevero vedno največje. Večino pa tvorijo povsod, tudi v Rusiji, indiferentnejši ali oni, ki s svojimi bodisi pozitivnimi ali negativnimi nazori o veri družijo strpnost proti drugače mislečim. Le da ima v Rusiji fanatično brezbožna boljševiška manjšina popolnoma v rokah državni aparat in da pravoslavje v masah nima odločnega zaščitnika. Pravoslavje kot državna cerkev, ki je dušila najmanjše svobodno gibanje duha, zaprla sama pot k zdravi reformi in poživljenju vere, ter bila v službi države kot stember reakcije, se je med izobraženstvom skrajno osovražila in boljševiki niso v tem oziru nič drugega kakor dediči brezboštva svobodomiselne ruske inteligence — na drugi strani pa tudi v ljudstvu kot cerkev ni imelo pravih tal razun vnanje formalistike. Boljševiki so pa brezbožnost starih ruskih prosvetlencev stopnjevali naravnost do blaznosti, ki daleč pušča za seboj vse podobne zglede na zapadu.

Revolucija je zrušila večstoletno tradicijo cerkvenega absolutizma. Sedaj vidiš po knjigarnah prevode francoskih »prosvetlencev« 18. stoletja, ki jih prej nisi dobil nikjer. V Rusiji divja skrajno neokusna agitacija proti cerkvi in veri, hkrati skuša komunistična stranka in društva sistematično vcepljati ljudstvu materialistični svetovni nazor.

Glavni nosilec protiverskega gibanja je pred tremi leti ustanovljena organizacija »Brezbožnik«. Njene mlade bojne čete so vdirale v cerkve ter motile in zasmehovale božjo službo. Obenem so trosili med ljudi neizmerne množine satirične in umazane protiverske literature. Mnogo teh listov in

brošur je bilo pisano izključno za preprosto ljudstvo na vasi. Zveza ima svoje pokrajinske in državne kongrese in se razširja po celičnem sistemu. Težko je oceniti dejanski uspeh propagande, ki jo vrše protiverske organizacije. Resno lahko računa le na doraščajočo mladino, a duševni razvoj te mladine določa veliko bolj šola, ki je obligatorično brezverska in brezverstvo naravnost uči.

Ustava je izvedla ločitev cerkve od države, cerkvi pa je dovolila obstoj, če se more sama vzdrževati. Na splošno je prav malo cerkva izginilo. Poedinih slučajev, ko so uporabili svetišča za delavske klube i. dr., ne gre posploševati. Res je, da preživlja cerkev v Rusiji poleg drugih težav tudi hudo gospodarsko krizo. V Moskvi vidiš svečenike beračiti, drugi sami barvajo svoje kapele, da bi ne zapadle zakonu o podiranju starih zgradb. Bogatejše cerkve so izgubile poleg svojih nekdanjih dohodkov tudi svoje zaklade, a drže se. Na deželi je duhovščina še precej močna v kljub protiverski agitaciji, ki pritiska od vseh strani: po političnih krajevnih organizacijah, po mladinskih zvezah, po »Brezbožniku« itd.

Seveda se pozna ločitev duhov tudi tu. Oče in mati gresta k maši, otroci v sovjet. Ni pa gotovo, če bodo sadovi protiverske propagande trajni. Doslej je bil boj proti pravoslavni cerkvi olajšan s tem, ker je tako malo usposobljena za obrambo. Neizobražena nižja duhovščina mladim propagatorjem »svobodne misli« ni vselej kos. Kakor rečeno: ruska pravoslavna cerkev se je naslanjala na fizično silo države, na boj z »uma svetlim mečem« ni bila pripravljena. Sploh ji tudi sedaj še manjka notranje sile; a priznati je, da se hvalabogu obrača na bolje. —

Komunistična stranka kot taka se sedaj pri verskih bojih formalno umika oficijelno bolj v ozadje. Že pred enim letom je prepovedala vlome v svetišča in poulične demonstracije, z utemeljitvijo, da tak boj več škoduje kakor koristi. Brez dvoma se je to zgodilo v precejšnji meri iz ozirov do kmetskega prebivalstva in tudi do mohamedanov v osrednji Aziji. Faktično pa ves protiverski boj izhaja iz stranke, se iz nje neti in sistematično po neoficielnih institucijah vodi ter seveda tudi po laični postavodaji kar najuspešneje podpira.

Storiti kmetu po volji, to je sedaj glavna skrb komunistov. Iz teh ozirov je zrastle tudi novejša zakonsko (bračno) pravo, ki ga marsikdo napačno tolmači. Revolucija je vpeljala civilni zakon v obliki enostavnega uradnega vpisa. Ta vpis je pravna podlaga zakona. Sedaj lahko tudi sodišče odloči, če naj se smatra skupno življenje moškega in ženske neglede na vpis kot zakon. To je na videz odobrenje svobodne ljubezni. Ima pa namen kolikortoliko priznati cerkveno (to je civilno neregistrirano) poroko. Kmetje so se namreč dali cerkveno poročati, civilno pa navadno ne, in tako so bili njihovi za-

koni pred sovjetskimi oblastmi neveljavni. Sedaj lahko v slučaju potrebe sodišče proglasi take le cerkveno sklenjene poroke kot pravno veljavne.

Taka politična taktika pa sovjetski državi seveda ne odvzema značaja protiverske države. Država sama je formalno nevtralna, a njena duša je komunistična stranka in ta je osnovana na najdoslednejšem materialističnem svetovnem nazoru. V brošuri »Leninove misli o veri« razlaga eden izmed voditeljev stranke, Jaroslavski, stališče stranke do vere in cerkve. Že pred desetletji, ko je socialno-revolucionarno gibanje po vsem svetu proglasilo stavek: »Vera je zasebna zadeva«, je bil Lenin proti temu, češ da je to buržujsko-liberalno geslo; vera je važna javna zadeva in delavci morajo javno nastopiti proti njej v obliki borbe, ker je vera sovražna proletarskemu svetovnemu in družabnemu naziranju. Leta 1905. je napisal v nekem članku o socializmu in veri besede: »Vera je ena izmed oblik duševnega suženjstva.« Pozneje je govoril o verskem poneumnjevanju delavcev. L. 1909., ko je duma razpravljala o teh vprašanjih, je Lenin sicer svetoval svojim somišljenikom, naj zahtevajo buržuazno ločitev svobodne cerkve od delavske države; toda to je bil je oportunizem. Pozneje je izjavil: »Proti veri se moramo boriti. V zapadni Evropi je buržuazija širila prosvetljenstvo, v Rusiji ga mora širiti proletariat.« Nastopal je proti Tolstojevskim bogoiskateljem in izjavil, da ima komunizem svojo brezversko moralo.

Duh komunistične stranke je danes isti, kakor je bil Leninov. Bistvena točka njene programa je protiverski boj; noben duhovnik ne more postati član stranke (v novejšem času tudi ne sme izvrševati kakkega delavskega poklica). Vsak intelektualc mora pri vstopu izjaviti, da se bo aktivno udeleževal v protiverski propagandi.

Boj med vero in brezverstvom še ni končan. Gmotne težave, s katerimi se mora boriti ruska pravoslavna cerkev, še celo ne bodo ubile vere. Verjetneje je, da se bo cerkev v trpljenju in bojih notranje okrepila.

Prejeli smo in objavljamo: »Socialna Misel« (IV. l., str. 11) je objavila F. Radeškov članek »Značaj oligarhije« v Jugoslaviji. V tem članku je mesto, ki se tiče mene in ki se glasi: »Ne bom sicer razpravljati o tem, v koliko je bil n. pr. g. dr. Županić kot antropolog upravičen k svoji trditvi, ki jo je baje napisal v prvem desetletju pred vojsko v goriški »Vedi«, da Srbi namreč niso zmogni višje evropske kulture, — dejstvo pa je, da jim nikdo ne kaže poti k tej kulturi.« K trditvi g. F. Radeškega v tem mestu članka si usojam vljudno pri-
pomniti, da je pomotna, ker jaz nikdar in

nikjer nisem zapisal takšnega mnenja o Srbih, kakor to poroča g. F. Radešček. S frenologijo Srbov se doslej nisem pečal, baval sem se le z antropologijo, ki pa nima

naloge raziskovati razmerje med oblikami mozga in odgovarjajočimi duševnimi sposobnostmi. — Dr. Niko Zupanič, upravnik Etnografskega muzeja v Ljubljani.



Cvetličarna „Nizza“

Ljubljana, Prešernova 30

Dnevno sveže cvetje
na drobno in debelo

Sprejema naročila na šopke,
vence in aranžmaje

Fani Hvala

Zaloga pohištva

Ivan Dogan, Ljubljana

Dunajska c. 17 (Medijatova hiša)

priporoča svojo zalogo pohištva, kakor:
**spalne sobe, jedilnice, kuhinjske
oprave** in drugo po konkurenčnih cenah.
V zalogi so tudi vedno: **žimnice** (mo-
droci), **žičnice**, **divani** in vsi drugi v
tapetniško stroko spadajoči predmeti.
Deske za rezlanje.



Strojne tovarne in livarne d. d. Ljubljana

Dunajska cesta št. 35.

Leta 1767 ustanov. **zvonarna** Karlovška cesta 1.

Največja, najstarejša in najbolj vpeljana domača zvonarna, večkrat
odlikovana na razstavah v svetovnih mestih, kakor: v Parizu, na
Dunaju, v Pragi, v Trstu itd. Njeni prvovrstni zvonovi so razstavljeni
na vsakokratnih vzorčnih velesejnih v Ljubljani in v Zagrebu.

**Najboljši material. Krasni glasovi. Kratek dobavni rok. Ab-
solutno konkurenčne cene. Ugodni pogoji. Zahtevajte cenik.**

Najstarejša sedlarska in jermenarska
delavnica, ustanovljena leta 1885.,

JOSIP KÖHLER

Ljubljana, Dunajska cesta št. 19,

priporoča razen izgotovljenih konjskih
oprem tudi popolne opreme za pse in
dresuro psov. Izdeluje tudi razne kovčke,
ženske ročne torbice, nogometne žoge
i. t. d. — Popravila se izvršujejo točno.
Cene solidne.

Zadružno podjetje!

Nova založba

r. z. z. o. z.

v Ljubljani, na Kongresnem trgu
(v nunskem poslopju pri Zvezdi)

ima naprodaj vse pisarniške potreb-
ščine za dom in šolo ter vsakovrstne
knjige v bogatem izboru.

Zadružna Gospodarska banka d. d.

(V lastni palači vis-à-vis hotela „Union“.) Ljubljana, Miklošičeva cesta 10. Telefon 470 in 57.

podružnice: Bled, Celje, Djakovo, Maribor, Novi Sad, Sarajevo, Sombor, Split in Šibenik.

Račun poštino-čkovnega zavoda za Slovenijo št. 11.945, za Hrvatsko št. 39.080.

Daje trgovske kredite, eskomptira menice, lombardira vrednostne papirje, daje v najem jeklene shrambe za vrednote, kupuje in prodaja tudi tuje valute in devize, sorejema vloge na tekoči račun in na vložne knjižice ter oskrbuje vse bančne transakcije pod najugodnejšimi pogoji. — Pooblaščen prodajalec srečk Državne razredne loterije.

Kapital in rezerve skupno nad 15,000.000 Din. - Vloge nad 125,000.000 Din.

Pisalni stroji na obroke!

The Rex Co.

Telefon 268. Ljubljana. Gradšče 10.

Ustanovljeno 1852.

TEOD. KORN, Ljubljana

Poljanska cesta : t. 8

(prej Henrik Korn).

Krovec, stavbni, galanterijski in okrasni klepar. --- Instalacija vodovodov. --- Naprava strelovodov. -- Kopališke in klosetne naprave. --- Izdelovanje posod iz pločevine za firnež, barvo, lak in med vsake velikosti, kakor tudi posod (škatile) za konzerve.

Karol Polak

delniška družba.

Tovarna usnja, čevljev in galanterijskih izdelkov.

Prodaja en gros in en detail v posebnem lokalu v tovarni.

Oblastveni koncesijonirani zovod

„PANA“

v Ljubljani, Poljanska cesta 12,

ima sredstvo, s katerim se odpravi pod garancijo najslej tekom tedna vse ščurke, miši in podgane iz kuhinje, sobe, shrambe, kleti, skladišč, hleva, skednja, s polja itd. In to brez vsake nadležnosti in brez vseh posledic. — Naročila se sprejema osebno in pismeno.



Bronaste zvonove

ulivamo najceneje in z dobavnim rokom od dveh do petih mesecev.

Stalna razstava v Št. Vidu.

ZVONARNA IN LIVARNA

ŠT. VID nad Ljubljano.

Mestna hranilnica ljubljanska (gradska štedionica) v Ljubljani.

STANJE VLOŽENEGA DENARJA preko 125 milijonov dinarjev ali 500 milijonov kron.

SPREJEMA VLOGE na hranilne knjižice in tekoči račun proti najugodnejšemu obrestovanju.

ZLA STI PLAČUJE za vloge proti dogovor enic povišani v tekočem računu najvišje mogoče obresti.

JAMSTVO za vse vloge in obresti, tudi tekočega računa, je večje kakor kjerkoli

drugod, ker jamči zanje poleg lastnega hranilničnega premoženja še

mesto Ljubljana

z vsem premoženjem in davčno močjo. Ravno radi tega nalažajo pri njej tudi sodišča denar mladoletnih, župni uradi cerkveni in občine občinski denar.

Naši rojaki v Ameriki nalažajo svoje prihranke največ v naši hranilnici, ker je **denar popolnoma varen.**

Trgovina z oblačilnimi
telovadnimi potrebščinami
ter modni salon
za gospode

Peter Capuder
Ljubljana
Dalmatinova ulica

Najfinejša **kolesa** najfinejša
Es-ka, Torpedo, Jugo Bianchi
najboljši

šivalni stroji
znamke Excella
autopneumatika in material

Vam nudi najceneje
J. Gorec, Ljubljana
Palača Ljubljanske kreditne banke

Slavnemu občinstvu se priporoča trdka

Franc Cerar družba
z o. z.
Tovarna slamnikov in klobukov
v Domžalah, Stob 50.

Zaloga v Celju, Gosposka ulica 4.
Popravila se sprejemajo vsako
sredo pri Kovačevič & Tršan, Ljub-
ljana, Prešernova ulica št. 5.

Vsem,

ki hočejo dobro kavo piti,
priporočamo izvrstno našo
pravo domačo Kolinsko
cikorijo.

Tvornica pohištva

Andrej Kregar

St. Vid nad Ljubljano

se priporoča

za izvršitev stavbnih in pohištvenih
del. Velika zaloga spalnic, jedilnic in
pisarniških oprav.

Postrežba točna. — Delo
solidno. — Cene zmerne.

Trdka

Ložar & Bizjak

Ljubljana, Sv. Petra cesta 20

priporoča častiti duhovščini prvovrstni
ateljé za izdelavo duhovniških oblek
bodisi talerjev kakor tudi drugih oblek.
V zalogi imava tudi vsakovrstne ovrat-
nike, šmisete itd.